

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на **КОРДЕЛИЯ ОЛАУМНИ МАКАУЕЙ** задочен докторант платено обучение по професионално направление 2.3. Философия, /Философия с преподаване на английски език/ за присъждане на образователната и научна степен „доктор” на тема: **ЕТИЧЕСКА ПЕРСПЕКТИВА НА ГЕННОТО ИНЖЕНЕРСТВО И ЕКСПЕРИМЕНТИРАНЕТО С ХОРА**

Проблематиката на дисертационния труд не е нова, но е обречена на актуалност както поради развитието на генното инженерство и възможните злоупотреби при експериментите с хора, така и поради моралните въпроси, които възникват във връзка с тях. Акцентът в заглавието е поставен върху етическата перспектива, която авторката очевидно разбира като съвкупността от етически проблеми, свързани с генното инженерство. Намерението ѝ е да покаже тенденциите, опасностите, ползите и следствията на тези технологични достижения. При такава обща формулировка на темата е трудно дисертантът да намери своята ниша, върху която да се фокусира и евентуално да защити собствена теза. Ориентацията към регионалните или националните измерения на приложението на генното инженерство (особено на ГМО) би осигурила такава възможност.

Трудът е разделен на увод, шест глави и заключение. Последователно са разгледани технологията и спецификата на генното инженерство в различните му разновидности – генна терапия, клониране, ГМО.

Следван е установеният в биоетиката стандарт представянето на естественонаучната база да предхожда етическия анализ. Авторката добросъвестно е показала съвременното състояние на частнонаучните изследвания в областта на генното инженерство. Тези данни сме срещали многократно в почти всички етически разработки по темата и затова изглеждат като че ли излишни. Въпреки това ги възприемам като необходим елемент на всяко етическо изследване на проблема, тъй като те представляват непосредствена естественонаучна предпоставка на етическия анализ.

Изложен е широк спектър от етически въпроси и проблеми, които възникват във връзка с генното инженерство. Авторката се е ограничила само до някои от тях и ги е обсъдила в три секции: „първо, общи етически проблеми – религиозни и светски – относно изначалната неморалност на човешкото генно инженерство; второ, потенциално благотворните и вредни последици на генното инженерство; и най-накрая, проблеми, засягащи справедливостта, особено равноправния достъп до генна терапия и усъвършенстване” (с. 15-16 автореферат). Представени са обичайните възражения и обичайните аргументи на основата на преглед на теологични, светски, философски и етически публикации по темата.

Специален интерес предствалва частта от изложението, в която се разглеждат техниките за обезопасяване и минимизиране на биоопасностите и съответните регулаторни механизми. Напоследък въпросът за риска при и контрола върху биотехнологичните експерименти е широко дискутиран в биоетиката. Според експертите предимно на превенцията и контрола, а не на изначалната безопасност на биотехнологиите, каквото впечатление оставя позицията на дисертантката, се дължи фактът, че „в исторически план няма безспорно свидетелство, че експериментите с ДНК представляват биоопасност” (с. 20 автореферат).

Тази част от труда е свързана с една от тезите на авторката - „човешката генна технология все пак може да бъде морално просветена, така че да стане благо, а не проклетие за човечеството” (с. 11 автореферат) и всъщност фиксира етическите измерения на регулациите. Тя е защитена чрез преглед на регулациите в различни страни и региони, а не чрез някаква форма на етическо просвещение. Затова на предварителната защита посочих необходимостта от по-прецизна формулировка на тезите и дори преформулирането им, тъй като в онзи вид те не съответстваха на извършената работа. Дисертантката се е съобразила в някаква степен с това предложение.

Впечатление прави стремежът отношението към биотехнологиите да се разгледа в контекста на социокултурните, икономическите, политическите фактори в отделни страни и региони. Показано е как тези фактори определят развитието на

едни за сметка на други биотехнологии в различните страни, както и спецификата на етическите основания за приемането или отхвърлянето им.

Проблемът за справедливостта в биоетиката обикновено се поставя като въпрос за дистрибутивната справедливост и достъпа до възможностите на биотехнологиите. По-малко изследван е въпросът за неравенствата – нови и стари, и какво се случва с тях под влияние на биотехнологичното развитие. Дисертантката се е ориентирала към проучване на потенциала на генното инженерство да преодолява едни и да създава други неравенства, но не е посочила какво е реалното състояние на проблема в собствената ѝ страна.

Авторката е запозната с литературата по темата. В справката са представени общо осем публикации, от които 1 под печат, като само някои (но достатъчно от гледна точка на изискванията) са по темата на дисертационния труд.

Критичните ми бележки и препоръки се отнасят до няколко пункта.

В началото авторефератът следва структурата на дисертационния труд. След това обаче тази логика е нарушена. Регулаторните механизми са разгледани в последната (шеста глава), но в автореферата са поставени в първата една трета от текста. В заключението, което би трябвало да представлява кратко изложение на резултатите от изследването, дисертантката включва проблемите на клонирането (разгледано в четвърта глава) и генната терапия (разгледана във втора глава). Непропорционално на общия текст повече от 10 стр. от автореферата са отделени на реакциите в световен план на възможните заплахи от развитието на биотехнологиите. Препоръката ми при вътрешната защита беше структурата на автореферата да следва структурата на изложението в дисертационния труд, за да се избягат повторения, но не забелязах съществени промени в това отношение, освен няколко кратки обяснения.

Дисертантката безкритично се присъединява към споделяното от някои автори мнение, че медицинското лечение е всъщност форма на експериментиране с хора (с.7 от автореферата). Дали наистина и при всички случаи лечението е едновременно и експеримент, или става въпрос за реторична формулировка? Лечението с аспирин експеримент ли е? Експериментът предполага контролирани условия, търсене не само на определен лечебен ефект, но и на други измерения на

изследвания процес. При това е известно, че в съвременния свят лечението се предшества от експеримент и че само по изключение медицинската етика допуска едновременност на лечение и експеримент. Не е вярно също, че никой не знае със сигурност какъв ще бъде резултатът при лечението. Резултатът от експеримента е предполагаем и допускан, търсен, но не е известен, докато по презумция лечението е с предвидим резултат, независимо от факта, че може да има изключения.

При вътрешната защита някои колеги, включително аз, обърнахме внимание на въпроса за етичните рамки на експериментите с хора, зададени в Нюрнбергския кодекс и в Декларацията от Хелзинки. Дисертантката е направила опит да се съобрази с тези бележки, добавяйки условията и изискванията за получаване на информирано съгласие, но не е коригирала тезата за идентичността на медицинското лечение и експериментите с хора.

Авторефератът представя съдържанието на дисертационния труд.

Не видях справка за приносите.

Нямам общи публикации и конфликт на интереси с дисертантката.

Заклучение. Дисертационният труд показва добро познаване на проблема както в естественонаучен, така и в етически аспект. Проучена е достатъчна по обхват и качество литература. Поставен е акцент върху някои малко изследвани въпроси, произтичащите от развитието на генното инженерство (връзката между справедливост и равенство, новите неравенства).

Дисертационният труд отговаря на условията за присъждане на научната и образователна степен „доктор”. Препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди на **КОРДЕЛИЯ ОЛАУМНИ МАКАУЕЙ** научната и образователна степен „доктор” в професионално направление 2.3 Философия.

05.01. 2017-01-03

Доц. д-р **Станка Христова**